

Бойко А.М. Методология познания коррупционной преступности

Изложено главные положения методологии познания коррупционной преступности. Проанализировано основные концептуальные подходы и научно обоснованные требования к формированию программы исследования коррупционной преступности. Определены важные методологические проблемы исследования коррупционной преступности.

Ключевые слова: криминология, методология криминологического исследования, коррупционная преступность, методология познания коррупционной преступности

Boyko A.M. Corruption crime perception methodology

The article deals with the main theses of corruption crime perception methodology.

The major conceptual approaches and scientific demands to the formation of the corruption crime programme researching are analyzed. Important methodological problems of corruption crime studies are determined.

Keywords: criminology, criminological research methodology, corrupt crime, methodology of corrupt crime cognition.

Газдайка-Василишин І. Б.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА
ХАРАКТЕРИСТИКА НЕОБЕРЕЖНОГО
ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА**

УДК 343.7

Постановка проблеми. Одним із засобів захисту права власності від протиправних посягань є кримінально-правова охорона власності. Кримінальний кодекс України (далі – КК) визначає, які суспільно-небезпечні посягання на власність є злочинами. До системи злочинів проти власності ним віднесено і необережне знищення чи пошкодження майна, кримінальна відповідальність за яке передбачена статтею 196 КК. Від правильного, точного розуміння кожної із ознак цього складу злочину залежить правильність та однотипність застосування даної кримінально-правової норми. Особливої уваги цей склад злочину заслуговує в період гуманізації кримінального законодавства з огляду на тенденцію декриміналізації діянь, зокрема тих, що вчиняються через необережність.

Стан дослідження проблеми. Питання кримінально-правової характеристики необережного знищення чи пошкодження

майна не виступали предметом самостійного наукового дослідження, проте вони розглядались як елемент системи злочинів проти власності у працях таких вітчизняних вчених, як О.О. Дудоров, В. П. Ємельянов, М. Й. Коржанський, П. С. Матишевський. Умисне знищення та пошкодження майна було предметом розгляду у дисертації А.В. Сакун, окремі проблемні питання цієї тематики досліджуються на рівні наукових статей І.Г. Богатирьова, Р.О. Боднарчука, С.А. Миронюк.

Метою даної статті є кримінально-правова характеристика складу злочину, передбаченого статтею 196 КК, а також аналіз доцільності декриміналізації необережного знищення та пошкодження майна з огляду на тенденцію гуманізації кримінального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Родовим об'єктом усіх складів злочинів проти власності виступають відносини власності, тобто ті суспільні відносини, що складаються з приводу майна і юридично виражені у праві володіти, користуватися і розпоряджатися цим майном (праві власності), яким наділений власник, і в обов'язку інших осіб (невласників) сприймати вказане право як належне і не перешкоджати його здійсненню. Безпосередні об'єкти усіх складів злочинів проти власності збігаються із їх родовим об'єктом. Адже, родовий об'єкт злочинів, передбачених розділом VI КК складають власне тотожні (а не однорідні) суспільні відносини. Так, наприклад, А.В. Шульга зазначає, що «економічний зміст власності – відносини присвоєння – залишається незмінним як на рівні родового, так і на рівні безпосереднього об'єкта злочинів проти власності» [1, с.16]. Тому безпосереднім об'єктом злочинів проти власності слід визнати конкретні суспільні відносини власності, які полягають в реалізації суб'єктом у відповідності до закону повноважень володіння, користування або розпорядження майном, на які прямо і безпосередньо посягає даний злочин. Однак детальний аналіз безпосередніх об'єктів (як основних, так і додаткових) складів окремих злочинів проти власності дає можливість виявити специфіку кожного з них, зокрема розглядаючи

їх через призму злочинного впливу на окремі елементи суспільних відносин.

Отож, основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого статтею 196 КК виступають суспільні відносини власності (які полягають в реалізації суб'єктом у відповідності до закону повноважень володіння, користування або розпорядження майном). Певної специфіки об'єкту цього злочину додають різні форми його вчинення. Так, у випадку знищення чужого майна винна особа перш за все позбавляє потерпілого права власності на знищене майно (оскільки знищення майна згідно з Цивільним кодексом України є підставою припинення права власності на нього). З іншого боку, під час пошкодження чужого майна винний позбавляє власника можливості користуватися цим майном. Адже, пошкоджене майно залишається у володінні власника, за ним зберігається можливість ним розпорядитись, проте можливість користування істотно обмежується або взагалі унеможливується. Додатковим безпосереднім об'єктом необережного знищення або пошкодження майна виступають суспільні відносини з приводу охорони життя та здоров'я людини.

Предметом необережного знищення чи пошкодження майна (як і всіх складів злочинів проти власності) виступає майно, чуже для винного, тобто таке, що не належить йому на праві власності чи законного володіння. Це положення слід трактувати у таких двох аспектах: по-перше, майно, як предмет злочину проти власності, повинне перебувати у чийсь власності або законному володінні; по-друге для винного воно має бути чужим.

Предмет злочину в низці випадків виступає ознакою, що дозволяє відмежувати необережне знищення чи пошкодження майна від суміжних складів злочинів. Так, наприклад, до предмету складу злочину, передбаченого ст. 196 КК, не відносяться окремі види майна, необережне знищення або пошкодження яких передбачене спеціальними нормами КК та утворює самостійні складі злочинів. Наприклад, пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ст.178 КК); знищення або пошкодження лісових масивів (ст.245 КК); пошкодження об'єктів магістральних

нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів (ст.292 КК); необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 412 КК) тощо.

Суб'єктом необережного знищення або пошкодження чужого майна є фізична осудна особа, що вчинила цей злочин після досягнення нею 16-річного віку. З суб'єктивної сторони цей склад злочину характеризується необережною формою вини. Вчиняючи цей злочин винний передбачає наслідки у вигляді знищення, пошкодження майна та (або) тяжких тілесних ушкоджень, загибелі людей, проте легковажно розраховує на їх відвернення (злочинна самовпевненість) або ж не передбачає цих наслідків, хоча повинен був та міг їх передбачити (злочинна недбалість).

З об'єктивної сторони склад необережного знищення чи пошкодження майна є матеріальним. Суспільно небезпечне діяння, що характеризує об'єктивну сторону цього складу злочину проявляється в двох альтернативних формах: знищенні або пошкодженні майна. Тракткування понять «знищення» та «пошкодження» в теорії кримінального права характеризується певними відмінностями; наявні визначення цих понять можна поділити на дві групи. До першої групи, при цьому, відносяться трактування знищення та пошкодження майна через застосування слів «доведення», «приведення». Наприклад, П.С. Матишевський, М.І. Мельник знищення майна визначають як доведення його до повної непридатності щодо його цільового призначення, внаслідок якого майно перестає існувати або повністю втрачає свою цінність; пошкодженням майна визнають погіршення якості, зменшення цінності або доведення речі на якийсь час у непридатний за її цільовим призначенням стан [2, с.361; 3, с.546]. А.І. Бойцов зазначає, що аналізовані поняття «... є спорідненими, вони характеризують різні ступені руйнування чи псування майна. Знищення полягає в приведенні предмета до повної непридатності, в результаті чого він повністю втрачає свої споживче чи інше цільове призначення; пошкодження проявляється в приведенні предмета до такого стану, який істотно чи тимчасово перешкоджає його використанню, знижує його споживчі властивості, обмежує його господарське призначення, але не виключає можливості віднов-

лення початкового стану за умови відповідних витрат праці та матеріалів» [4, с.775].

Аналогічним шляхом вирішує це питання і судова практика. Зокрема: «знищення державного або колективного майна - це приведення його у повну непридатність до використання за цільовим призначенням. Внаслідок знищення майно перестає існувати або повністю втрачає свою цінність. Пошкодженням майна визнаються погіршення якості, зменшення цінності речі або приведення її на якийсь час у не придатний до використання за цільовим призначенням стан» [5].

Наведені думки, безумовно, відображають низку ознак, що характерні для понять «знищення» та «пошкодження» майна. Однак, видається, що вжиття слів «доведення», «приведення» для визначення цих понять не сприяє точності і повноті зазначених дефініцій, не відображає усіх їх істотних ознак. Адже, доведення чи приведення до будь-якого стану неможливе без конкретної дії чи бездіяльності; змінити стан речі можна лише шляхом певної поведінки. Тому більш обґрунтованими видаються позиції авторів, віднесені нами до другої групи. Вони проявляються в трактуванні знищення та пошкодження майна через вказівку на протиправний вплив на це майно. Необхідність такої вказівки, на нашу думку, обумовлена не лише специфікою кримінально-правового тлумачення згаданих понять, але й положенням чинного закону про кримінальну відповідальність. Адже, до прикладу, ч. 1 ст. 194 КК передбачає відповідальність за «умисне знищення або пошкодження чужого майна» і не містить вказівки на протиправність, незаконність таких дій. Тому, при буквальному тлумаченні цього положення, під ознаки злочину формально підпадуть і випадки законного знищення чи пошкодження майна. Для усунення цієї прогалини на рівні доктринального тлумачення ряд авторів включає ознаку протиправності до характеристики понять «знищення» та «пошкодження» майна. Зокрема, М.І. Панов вважає, що знищення – це протиправний руйнуючий вплив на майно, внаслідок якого воно повністю втрачає свою споживчу або економічну цінність; пошкодження – це протиправний вплив на

предмет, внаслідок якого він частково, не в повному обсязі втрачає свої споживні властивості та економічну цінність і при цьому істотно обмежується можливість його використання за цільовим призначенням [6, с.150].

Такі дефініції є більш вдалими, оскільки вказують не лише на результат (приведення майна до певного стану), але й, в першу чергу, на спосіб досягнення цього результату (протиправний вплив на майно). Адже річ може втрачати свої споживні властивості та економічну цінність не лише внаслідок незаконного знищення або пошкодження, але й під час добросовісного використання в результаті зношування, амортизації. Першочергово це стосується споживних речей, які внаслідок одноразового їх використання знищуються або припиняють існувати у первісному вигляді. Окрім того, майно може бути знищене чи пошкоджене правомірно, на певних правових підставах.

З об'єктивної сторони необережне знищення чи пошкодження майна може вчинятись як шляхом дій, так і шляхом бездіяльності. Стаття 196 КК передбачає кримінальну відповідальність за необережне знищення чи пошкодження майна незалежно від способу його вчинення. В той же ж час, у випадках, коли необережне знищення чи пошкодження майна було наслідком порушення спеціальних правил, кримінальна відповідальність за недотримання яких передбачена окремими статтями КК, дії винного кваліфікуються лише за цими статтями і додаткової кваліфікації за статтею 196 КК не потребують. Зокрема, йдеться про такі складі злочинів, як порушення законодавства про захист рослин (ст. 247 КК), проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів (ст. 250 КК), порушення ветеринарних правил (ст. 251 КК), порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами (ст. 267 КК), порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст. 270 КК), порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК), порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК), порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або

цехах (ст. 273 КК), порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 КК) тощо.

Ще однією обов'язковою ознакою об'єктивної сторони аналізованого складу злочину є поєднання двох обов'язкових суспільно небезпечних наслідків:

- 1) знищення чи пошкодження майна (незалежно від суми завданих матеріальних збитків)
- 2) тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людей.

Причому склад злочину, передбачений ст. 196 КК, матиме місце лише у випадку, коли необережним знищенням або пошкодженням майна спричинено тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей. Саме собою необережне знищення або пошкодження майна, без вказаної шкоди життю та здоров'ю, не є кримінально-караним.

Неоднозначно тлумачиться у науці кримінального права термін «загибель людей». Виходячи із буквального розуміння цього терміну злочинні наслідки матимуть місце, якщо в результаті вчинення злочину смерть заподіяно двом і більше особам. Проте в теорії кримінального права та правозастосовній діяльності досить часто зустрічається розширене тлумачення «загибелі людей» як смерті хоча б однієї людини. Слід зауважити, що проблема тлумачення терміну «загибель людей» стосується не лише складів некорисливих злочинів проти власності, адже за нашими підрахунками це поняття вживається у кримінальному кодексі 29 разів. Щодо деяких із цих статей наявні роз'яснення Пленуму ВСУ про те, що «під загибеллю людей слід розуміти смерть хоча б однієї людини» [7; 8].

Проте, такий підхід викликає обґрунтовані заперечення у кримінально-правовій літературі, оскільки, керуючись лінгвістичним методом тлумачення права, автори доводять, що під загибеллю людей потрібно розуміти смерть, як мінімум двох осіб. В.О. Навроцький пропонує такий шлях законодавчого вирішення проблеми – „відмова законодавця від вказівки на наслідки, які полягають у заподіянні смерті одній чи кільком особам в диспозиціях статей КК, котрі передбачені іншими розділами Особливої

частини (крім розділу „Злочини проти життя і здоров’я»). Тоді заподіяння смерті завжди буде кваліфікуватись за сукупністю з відповідними статтями розділу II Особливої частини КК» [9, с.47]. За існуючого у КК стану речей цей вчений пропонує кваліфікувати діяння, що призвели до смерті однієї особи, за такими правилами: „якщо поряд з наслідками у вигляді загибелі людей в КК передбачені інші тяжкі наслідки, то заподіяння смерті одному потерпілому слід оцінювати як ці наслідки; коли диспозиція статті не передбачає заподіяння інших тяжких наслідків, то скоєне потрібно кваліфікувати за сукупністю зі статтями про умисне чи вчинене через необережність вбивство однієї особи».

Цілком прийнятною видається ця пропозиція для застосування статі 194 КК, яка встановлює відповідальність за умисне знищення чи пошкодження майна, оскільки частина 2 цієї статті містить обидві зазначені вище кваліфікуючі ознаки: і загибель людей, і інші тяжкі наслідки. Проте, відносно ст. 196 КК зазначена вище формула не спрацьовує, оскільки необережне знищення або пошкодження майна є кримінально-караним за умови спричинення ним тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людей. Якщо ж послідовно дотримуватись позиції, що загибель людей – це смерть двох і більше осіб, то отримуємо парадоксальну ситуацію. Необережне знищення чи пошкодження майна, що спричинило тяжкі тілесні ушкодження – це злочин, передбачений ст. 196 КК, а аналогічні дії, якими спричинено смерть однієї особи не можна кваліфікувати за ст. 196 КК (ці дії можуть бути кваліфіковані лише за ст. 119 КК – як вбивство через необережність). Таким чином, необережне знищення або пошкодження майна, яким спричинено смерть однієї особи не містить усіх необхідних ознак складу злочину (а саме відсутня така ознака об’єктивної сторони складу злочину, як суспільно небезпечні наслідки).

Цікавим у даному аспекті є порівняння суспільної небезпеки необережного знищення чи пошкодження чужого майна та необережного вбивства виходячи із формальних показників – санкцій статей 196 та 119 КК України. Максимальне покарання за вбивство через необережність – п’ять років позбавлення волі; за не-

обережне вбивство двох або більше осіб – вісім років. В той же ж час за необережне знищення або пошкодження майна, що спричинило загибель людей максимальне покарання – позбавлення волі на строк три роки. Таким чином, складається парадоксальна ситуація, коли складений злочин (ст. 196 КК України) є менш суспільно небезпечним діянням, аніж його частина (ст. 119 КК України). Адже, як уже зазначалось раніше, необережне знищення або пошкодження майна вважається закінченим з моменту настання хоча б одного із передбачених чинним КК суспільно небезпечних наслідків – тяжких тілесних ушкоджень або загибелі людей. Застосування ж у такій ситуації статті 196 у сукупності з статтею 119 (або 128) КК України є неможливим, оскільки призведе до порушення принципу недопустимості подвійного інкримінування. Ще одним аргументом на користь пропозиції декриміналізувати необережне знищення або пошкодження чужого майна є незначна поширеність такого роду діянь. Так, згідно з даним Державного комітету статистики у 2008, 2009, 2010 роках за статтею 196 КК України було засуджено по 2 особи щорічно, у 2011 році – 1 особа.

Висновки. За таких умов, викликає сумніви доцільність існування в чинній редакції норми про кримінальну відповідальність за необережне знищення або пошкодження майна. З врахуванням тенденції до гуманізації кримінального законодавства (зокрема, декриміналізації необережних злочинів) пропонуємо виключити статтю 196 із Кримінального кодексу України.

1. Шульга А.В. *Объект и предмет преступлений против собственности в условиях рыночных отношений и информационного общества.* – М.: «Юрлитинформ», 2007. – 376с.
2. *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Відп. ред. С.С. Яценко.* – 4-е вид., перероб. та доп. — К. : А.С.К., 2006. – 848с.
3. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І.Мельника, М.І.Хавронюка.* – К.: Юридична думка, 2012. – 1316 с.
4. *Бойцов А.И. Преступления против собственности.* – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 775 с.

5. *Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 1976р. №4 в редакції постанови Пленуму Верховного Суду України від 3 березня 2000р. №3 (п.3)*
6. *Кримінальне право України. Особлива частина: підруч. для студ. ВНЗ / За ред. Сташиса В.В., Тація В.Я.— 3-тє вид., перероб. і доп. — К. : Юрінком Інтер, 2007. — 622с.*
7. *Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004р. №17 (п.6).*
8. *Про судову практику в справах про викрадення та інші незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002р. №3 (абз.3 п.27).*
9. *Навроцький В.О. «Загибель людей» як вид злочинних наслідків: проблеми встановлення змісту та кваліфікації // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: Матер. наук.-практ. конф. [Харків] 22-23 квітня 2004 р. / Редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. — К.—Х.: «Юрінком Інтер», 2004. — С. 44-47;*

Газдайка-Василишин І.Б. Кримінально-правова характеристика необережного знищення або пошкодження майна

У цій статті аналізуються елементи складу злочину, передбаченого статтею 196 кримінального кодексу України «Необережне знищення або пошкодження майна», проводиться його відмежування від суміжних складів злочинів; наводяться аргументи на користь пропозиції декриміналізувати такого роду діяння.

Ключові слова: кримінальне право України, злочини проти власності, необережне знищення або пошкодження майна, декриміналізація.

Газдайка-Василишин І.Б. Уголовно-правовая характеристика неосторожного уничтожения или повреждения имущества

В этой статье анализируются элементы состава преступления, предусмотренного статьей 196 уголовного кодекса Украины «Неосторожное уничтожение или повреждение имущества», проводится его отграничение от смежных составов преступлений; приводятся аргументы в пользу предложения декриминализовать такого рода действия.

Ключевые слова: уголовное право Украины, преступления против собственности, неосторожное уничтожение или повреждение имущества, декриминализация.

Gazdayka-Vasylyshyn I.B. Criminal legal description of negligent destruction or damage of property

The elements of the offense under the article 196 of the Criminal Code of Ukraine «Negligent destruction or damage of property» are analyzed in this article; dissociation of allied crimes is presented; arguments in favor of decriminalization of such action are offered.

Keywords: criminal law of Ukraine, crimes against property, negligent destruction or damage of property, decriminalization.

Йосипів А.О.

ДЕТЕРМІНАНТИ АСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ-МАРГІНАЛІВ

УДК 343.915

Постановка проблеми. Злочинність серед підлітків-маргіналів як комплексна кримінологічна проблема досліджена вкрай недостатньо. Розглядалися лише окремі питання кримінологічної характеристики особистості неповнолітніх маргіналів, а також деякі особливості причин вчинення ними злочинів. Комплексних же монографічних досліджень з цієї проблеми немає. У зв'язку з цим багато аспектів злочинності неповнолітніх маргіналів до теперішнього часу залишаються недостатньо або зовсім невивченими, що в кінцевому результаті не могло не позначитися негативно на організації боротьби з цим явищем, і, зокрема, на профілактичній роботі. Це, певною мірою, пояснюється відносно низькою питомою вагою цього виду злочинності як в злочинності неповнолітніх, так і в загальній злочинності, а також високою латентністю. Проте останнім часом ця проблема набула більшої актуальності, так як безпритульність дітей стала в нашій країні масовим явищем. Число дітей-маргіналів та їх криміналізація придбали загрозливі масштаби.

Слід зазначити, що органами внутрішніх справ у 2010р. виявлено 226,6 тис. осіб, які вчинили злочини, з них – 6,2% (з числа виявлених осіб) – неповнолітні. За даними Державної судової адміністрації України, у 2010р. набрали законної сили вироки судів щодо 10,9 тис. неповнолітніх (на 27,2% більше, ніж у 2009р.).